

**Aleksandra R. Knapik, Piotr P. Chruszczewski (red.),
*Miedzy tekstem a kulturą. Z zagadnień
przekładoznawstwa*, seria: *Beyond Language*, Vol. 1,
San Diego, CA: Academic Publishing, 2018, ss. 476.**

Leszek Wojteczek

Uniwersytet Wrocławski
leszek.wojteczek@uwr.edu.pl

Przedłożony do recenzji tom, stanowiący pierwszą publikację w serii *Beyond Language*, poświęcony jest problematyce przekładu i przekładoznawstwa. Wolumin, zredagowany pod kierunkiem Aleksandry R. Knapik oraz Piotra P. Chruszczewskiego, stanowi zbiór artykułów prezentujących efekty badań szerokiego grona badaczy. Praca o charakterze monograficznym ma, zdaniem Redaktorów, przybliżyć czytelnikowi nowe perspektywy badawcze, wykraczające poza badania lingwistyczne, a także zachęcić zarówno młodych, jak i doświadczonych badaczy do spojrzenia na zagadnienia przekładoznawstwa z wielu różnych perspektyw.

Tom składa się z 21 artykułów i jest podzielony na cztery części. Każdy artykuł zaopatrzony jest w angielskie tłumaczenie tytułu oraz streszczenie w języku polskim i angielskim. Całość poprzedzona jest przedmową, w której Redaktorzy nakreślają sposoby postrzegania przekładu, rozumianego jako produkt, proces lub wręcz jako akt interpretacyjny. Tak szerokie rozumienie pojęcia pozwoliło na skupienie w jednym tomie wielu odmiennych perspektyw badawczych, a przez to na zaprezentowanie czytelnikowi bogatej i zróżnicowanej zawartości.

Część pierwsza – Teoria przekładu w ujęciu historycznym to trzy artykuły, których autorzy spoglądają na zagadnienie w aspekcie najbardziej teoretycznym. W artykule *Translatoryka – początki konstituowania jej rozumień, zadań i akademickiego statusu oraz jej relacje do lingwistyki i glottodydaktyki*, będącym syntezą trzech wcześniejszych tekstów autora, Franciszek Grucza dokonuje retrospektywnego spojrzenia na swoje dokonania, weryfikując swoje spojrzenie w odniesieniu do translatoryki. Twórca polskiej szkoły lingwistyki stosowanej szkicuje początki swoich studiów nad problematyką przekładu, ich ewolucję, poświęcając wiele uwagi wzajemnym powiązaniom lingwistyki, lingwistyki stosowanej, glottodydaktyki i translatoryki. Autor określa relacje translatoryki w stosunku do lingwistyki i glottodydaktyki, akcentując rolę wypowiedzi językowych jako obszaru łączącego wymienione dziedziny. Z kolei Tomasz P. Krzeszowski w artykule *Ekwiwalencja tłumaczeniowa jako urojenie* dokonuje

analizy terminu „ekwiwalencja”, zwracając uwagę na błędne podejście do tego pojęcia. Zdaniem Autora, wielorakie interpretacje i mnogość typologii doprowadziły do terminologicznego chaosu. Krzeszowski proponuje kognitywne spojrzenie na problematykę tłumaczenia, zaznaczając potrzebę uporządkowania terminologii, jednocześnie sugerując rozróżnienie znaczeń ekwiwalencji na denotacyjne i referencyjne. Autor stara się ustalić miejsce ekwiwalencji w analizach kontrastywnych i translacyjnych, podkreślając fakt, że celem analizy translacyjnej jest zaobserwowanie, które elementy znaczenia tekstu źródłowego zostały zachowane, a które zostały utracone w procesie tłumaczenia. Z innej perspektywy na zagadnienia przekładu spogląda Piotr P. Chruszczewski w artykule *Przekładoznawstwo jako domena językoznawstwa antropologicznego*, w którym zwraca uwagę na fakt, że język jest podstawową częścią kultury, wychodząc przy tym z założenia, że język to „socjokulturowe ścieżki adaptacji ludzi do otaczających ich warunków, stąd proces przekładu jest również procesem opisu tego, jak ludzie żyjący w określonym historycznie okresie radzą sobie w konkretnych socjokulturowych warunkach” (s. 78). W rezultacie, umiejscawiając przekładoznawstwo w obrębie badań językoznawstwa antropologicznego, centrum zainteresowań tłumacza staje się nie tylko język, ale również jego użytkownik. Autor podkreśla zgodność pomiędzy obszarami zainteresowań językoznawstwa antropologicznego oraz przekładoznawstwa – dla obu są to trzy elementy: człowiek, język, kultura. Jednym z kluczowych zagadnień dla badacza staje się poznanie i zrozumienie kultury języka oryginału, jako warunek budowy dobrego przekładu gwarantującego wierność tekstowi oryginalnemu oraz pełne zrozumienie przekładu ze strony odbiorcy. Autor artykułu wskazuje obszary nadal nie do końca poznane, co może być inspiracją dla osób poszukujących nowych tematów badawczych.

Część druga – Przekład religijny w historii i współcześnie to trzy artykuły, których autorzy odnoszą się do przekładu w kontekście tłumaczeń tekstów sakralnych. W artykule *Między przekładem wiernym a parafrazą: wpływ czynników socjolingwistycznych na dobór techniki tłumaczenia* Magdalena Charzyńska-Wójcik poddaje analizie okoliczności warunkujące wybór techniki tłumaczenia tekstu biblijnego. Autorka bada dwa przekłady Psalterza: tłumaczenie Richarda Rolle’a na język angielski dokonane w XIV w. oraz przekład autorstwa Walentego Wróbla z XVI w., zwracając uwagę na uwarunkowania społeczne, w jakich powstawały tłumaczenia oraz podkreślając złożoność kontekstu językowego średniowiecznej Anglii, na którą składały się silne wpływy łaciny, języka francuskiego w kilku odmiennych wariantach, a także zajmujący najniższy status, język angielski. O wiele mniej skomplikowane, pomimo wpływów łaciny oraz języka niemieckiego, były zdaniem Autorki, relacje językowe w Polsce. Charzyńska-Wójcik formułuje wniosek, że kontekst kulturowy nie miał wpływu na

wybór techniki przekładu, natomiast kluczowym czynnikiem okazywał się status języka docelowego, który decydował o roli służebnej przekładu w stosunku do tekstu oryginału, w przypadku języka o niskim statusie, lub zastępował przekład, w przypadku języka o wyższym statusie. W artykule *O obecności tłumacza*, Elżbieta Tabakowska podejmuje temat roli tłumacza jako podmiotu przekładu, zwracając uwagę na ewolucję w podejściu do roli autora przekładu i uzyskanie przez niego statusu uprawniającego go do podejmowania autonomicznych decyzji, czyniąc go tym samym źródłem badań przekładoznawczych. Autorka odpowiada na pytanie, gdzie i w jaki sposób uwidacznia się obecność tłumacza w przekładzie, wykorzystując przy tym teorię metafory pojęciowej George'a Lakoffa, model Langackera, odnoszący się do wyboru środków językowych najlepiej wyrażających intencje użytkownika języka oraz rozważania Georges'a Lüdi na temat znaków pozostawianych przez tłumacza w przekładanym tekście. Autorka analizuje ślady obecności tłumacza, podkreślając że wybory przez niego dokonywane są uwarunkowane odmiennością języków naturalnych, różnorodnością dyskursów, z jakimi tłumacz ma do czynienia, a także akceptowanymi w danej kulturze normami pragmatycznymi. Autorka ilustruje rozważania teoretyczne praktycznymi przykładami efektów pracy tłumaczy w kontekście ich wyborów dotyczących leksyki, morfologii i składni, a także ich wiedzy na temat przekładanego przekazu. Kolejna publikacja w tej części tomu, *Cenzura w Biblii*, autorstwa Marcina Majewskiego, Artura Sporniaka, Teresy Szostek oraz Michała Czajkowskiego, jest dosyć nietypowa i nie posiada ustrukturyzowania charakterystycznego dla artykułu naukowego. Pierwszą część tekstu tworzy rozmowa, w której autorzy dyskutują o kluczowych problemach translatoryki biblijnej podkreślając rolę tłumaczenia dynamicznego, wypierającego długowieczną zasadę tłumaczenia dosłownego, a traktowanego jako lepiej docierającego do współczesnego odbiorcy. Drugą część rozmowy zajmuje wymiana poglądów związanych z tłumaczeniem „inkluzywnym”. Zdaniem Czajkowskiego, stosowanie tej metody jest zbyt daleko idącą ingerencją w translację tekstu natchnionego, za jaki Biblia jest uznawana. Autor uważa, że stosowanie wyjaśnień i komentarzy jest zabiegiem pozwalającym tłumaczowi przełożyć tekst w sposób najbardziej zbliżony do oryginału, ułatwiając zarazem odbiór tekstu przez współczesnego czytelnika.

Część trzecia – Od teorii po praktykę składa się z sześciu artykułów traktujących o praktycznych aspektach translacji, w tym dwa autorstwa Konrada Klimkowskiego. W artykule *Glottodydaktyka a przekład i dydaktyka przekładu: konkurencja czy synergia* Autor zastanawia się nad przyszłością i miejscem dydaktyki przekładu i jego roli we wspieraniu procesów uczenia się języka obcego. Klimkowski zauważa, że jedną z najważniejszych zalet stosowania translacji jest jej zadaniowość oraz umożliwienie uczącemu się odwoływania się do

wcześniejszej wiedzy i doświadczeń. Autor nie ogranicza się do rozważań teoretycznych, podaje również propozycje ćwiczeń translacyjnych możliwych do zastosowania w procesie nauki języka obcego. Z kolei w artykule *Specjalista językowy jako przedsiębiorca. Propozycje do zajęć warsztatowych* Klimkowski uzasadnia potrzebę kształcenia przyszłych specjalistów językowych w zakresie sprawności przedsiębiorczych, uzasadniając tezę o konieczności integracji tego elementu z ukierunkowanymi zawodowo programami edukacji tłumaczy. Autor opiera swoje rozważania na dokumencie *European Master's in Translation*, będącym próbą unijnego ujednolicenia kształcenia tłumaczy na uniwersytetach europejskich. Zdaniem Klimkowskiego, zarówno kompetencja translatorska, jak i kompetencja świadczenia usług tego rodzaju nie są pojęciami jednolitymi. Na poparcie swojej tezy Autor przytacza wyniki własnych badań empirycznych, przeprowadzonych wśród studentów kierunków tłumaczeniowych w Polsce, a dotyczących między innymi opinii studentów o posiadanym przez siebie poziomie umiejętności tworzenia atrakcyjnej oferty usługowej. Autor dokonuje również omówienia wybranych umiejętności tłumacza – przedsiębiorcy. Podobnie jak w poprzednim artykule, Klimkowski proponuje przykładowy materiał ćwiczeniowy, możliwy do wykorzystania w procesie edukacji przyszłych tłumaczy, nauczycieli języków, dziennikarzy w szeroko pojmowanej dziedzinie komunikacji językowej. Odminną problematyką zajęła się Maria Piotrowska w artykule *Aplikacja modelu badawczego ARTS w tłumaczeniu*. Autorka proponuje model badawczy będący połączeniem teorii funkcjonalistycznych z praktyką translatorską. Zdaniem Piotrowskiej, wykorzystanie teoretycznej refleksji przekładoznawczej wpływa na proces decyzyjny w pracy tłumacza, czego efektem jest przyjmowanie określonej strategii w planowaniu procesu tłumaczenia. Autorka argumentuje, że model ARTS, zawierając istotny aspekt auto-refleksyjny w połączeniu z elementem zautomatyzowanych działań, wpływa na efektywność pracy tłumacza. W artykule *Zarys początków tłumaczeń konferencyjnych* Aleksandra R. Knapik przedstawia początki tłumaczeń symultanicznych, zwracając uwagę na rolę historycznych wydarzeń, jakimi były, między innymi, procesy norymberskie w kształtowaniu się tej metody pracy tłumaczy. Autorka zauważa również, że tłumaczenie konferencyjne jest stosunkowo młodym zawodem, który zaczął się upowszechniać dopiero w związku z powstaniem Ligi Narodów oraz końcem dominacji języka francuskiego w dyplomacji. W artykule *Badanie preferencji dotyczących przekładu audiowizualnego wśród polskich widzów* Łukasz Bogucki oraz Mikołaj Deckert dokonują omówienia wyników badania kwestionariuszowego, którego celem była identyfikacja kluczowych wzorców w odbiorze przekładu audiowizualnego w Polsce. Autorzy podkreślają istotne problemy związane z niedoskonałością metod stosowanych w przekładzie audiowizualnym, konkludując, że wybór

techniki tłumaczeniowej jest konglomeratem konwencji i norm obowiązujących na danym obszarze kulturowym, a także wymagań producenta, preferencji oraz kompetencji językowych odbiorcy przekazu. Z kolei analizą lokalizacji gier komputerowych zajął się Ryszard Chojnowski w artykule *Lokalizacja gier – głos praktyka*. Autor, od wielu lat zajmujący się tłumaczeniem oraz lokalizacją oprogramowania, dzieli się swoim doświadczeniem i proponuje czytelnikowi rozwiązania, które sam stosuje w codziennej pracy jako tłumacz. Artykuł zawiera wiele praktycznych przykładów problemów, z którymi musi zmierzyć się tłumacz, przez co jest wartościową pozycją zwłaszcza dla początkujących adeptów translacji gier komputerowych.

Część czwarta – Praktykalia składa się z dziewięciu artykułów o szerokim zakresie tematycznym, których wspólnym mianownikiem jest odniesienie do praktycznych problemów związanych z przekładem tekstów. Część tę otwiera artykuł Aleksandra Brzózki zatytułowany *Przetłumacz mi książeczkę. Kilka słów o przekładzie literatury dziecięcej i młodzieżowej tylko dla dorosłych*, w którym Autor, zajmując się relatywnie młodą, jak sam zauważa, dziedziną badań nad literaturą dziecięcą w przekładzie, prezentuje wyniki analizy czternastu wersji tłumaczeń popularnej w Polsce powieści pt. *Przygody Tomka Sawyera*. Z analizy dokonanej przez Autora wynika, że tłumacze dokonują zabiegów interpretacyjnych, których celem jest przedstawienie wartości i norm aktualnie panujących w danej kulturze, tym samym pomagając dorosłym w sprawowaniu kontroli nad dzieckiem, prowadzącej do „utrwalenia albo pogłębienia asymetrii relacji pomiędzy nimi” (s. 320). Artykuł Joanny Dybiec-Gajer zatytułowany *Lokalizacja a przekład dla dzieci. Jak utwory straszniej i mądrzej w tłumaczeniu na przykładzie Stasia Straszyno i Mądrej Myszy* to drugi tekst poruszający problematykę dostosowywania się tłumacza do panujących uwarunkowań kulturowych. Autorka odpowiada na zadane przez siebie pytanie, czy pojęcie „lokalizacja” może zostać użyte w odniesieniu do tłumaczeń tekstów spoza obszarów nowych technologii i oprogramowania komputerowego, w tym do tekstów powstałych przed pojawieniem się nowoczesnej formy lokalizacji. Autorka wspiera się dwoma przykładami tekstów multimodalnych, argumentując, że tłumaczenie to złożony proces, w którym lokalizacja odgrywa znaczenie kluczowe dla przeniesienia tekstu do obszaru kultury docelowej. Złożoność problemu zakresu ingerencji tłumacza w tekst oryginału poruszona została również w artykule Aleksandry Misior-Mroczkowskiej: *Rzecz o Kubusiu i Fredzi, czyli o nazwach własnych w dwóch polskich przekładach tekstów Alana Alexandra Milne’a*. Autorka, analizując dziesięć wybranych nazw własnych w tłumaczeniach dokonanych przez Irenę Tuwim oraz Monikę Adamczyk-Garbowską, zauważa, że obie tłumaczki kierowały się różnymi założeniami przy translacji tekstu, co przyniosło efekt w postaci bardzo odmiennych tekstów. Zastanawiając się, gdzie kończą się granice adaptacji rozumianej jako

przekład, Autorka proponuje swoją własną definicję, uznając przekład za tekst ekwiwalentny względem tekstu oryginalnego. Warunkiem ekwiwalencji ma być tekst „równy wartością i budzący zbliżone skojarzenia zarówno u czytelników tekstu oryginalnego, jak i jego przekładu” (s. 354). Autorem dwóch kolejnych tekstów jest Tomasz P. Górski. Pierwszy z nich, „*Konotacja obcości*” w *przekładzie*, to analiza polskich przekładów *Hamleta* Williama Shakespeare’a, na przykładzie których autor ukazuje problematykę szeroko pojętej obcości w przekładzie. Górski dokonuje omówienia pojęcia kulturemów, wskazując na rolę egzotyzacji i adaptacji w procesie tłumaczenia tekstu, podkreślając zarazem, że połączenie obu technik jest kompromisem uzależnionym od uwarunkowanej kulturowo kompetencji, wiedzy, a także wrażliwości odbiorcy. Drugi tekst, zatytułowany *William Szekspir, Dwóch szlachetnych krewnych, przekład Anna Wojtyś*, jest recenzją przekładu *The Two Noble Kinsmen*, opublikowanego w 41. tomie *Dzieł Zebranych* Williama Shakespeare’a i wydanych przez Hachette Polska w roku 2017. Doceniając efekt pracy tłumaczki, autor zwraca uwagę na niedoskonałości publikacji, wskazując istotną rolę oraz odpowiedzialność wydawnictwa w procesie tworzenia finalnego produktu, po który sięgnie odbiorca. Artykuł *Między przekładem a parafrazą poetycką, czyli w poszukiwaniu dominanty koncepcyjnej wiersza*, którego autorem jest Piotr Zazula, to próba spojrzenia na przekład wiersza z perspektywy tłumacza, który mając często do czynienia z wcześniejszymi przekładami danego tekstu, musi zmierzyć się nie tylko z oryginałem, ale również wziąć pod uwagę translacje dokonane uprzednio przez innych tłumaczy. W tym kontekście proces tłumaczeniowy to zdaniem Autora, poza rytmem i układem rymów, również odpowiedni rejestr stylistyczny oddający dominantę koncepcyjną oryginału, a przez to odtwarzający obraz świata w zawarty w oryginalnym tekście. Zazula podkreśla, że dobra parafraza poetycka, nie będąc ani przekładem, ani niezależnym utworem, powinna zachowywać dominantę koncepcyjną utworu. Z kolei Anna Zielińska-Elliott, tłumaczka literatury japońskiej, w artykule zatytułowanym *Problemy tłumaczeniowe w przekładzie prozy Harukiego Murakamiego*, porusza ciekawy wątek efektu pisarskiego, jaki uzyskuje Murakami poprzez częste stosowanie zapożyczeń z innych języków, przede wszystkim angielskiego. Ze względu na specyficzny styl, stosowanie cytatów i odniesień intertekstualnych, jego proza stanowi wyzwanie translacyjne, co podkreśla Autorka, ilustrując swój wywód przykładami ukazującymi trudności, przed jakimi stają tłumacze. Zielińska-Elliott dzieli się doświadczeniem związanym z tłumaczeniem dzieł Murakamiego oraz uzasadnia własne decyzje dotyczące techniki przekładu konkretnych utworów. Dokonuje też interesującego opisu wątpliwości związanych z tłumaczeniem utworu *Yesterday*, w którym jeden z bohaterów mówi dialektem Kanzaï. Tłumaczka zakwestionowała powszechnie wyrażane przekonanie, że dialektu nie należy

przekładać, i wykorzystała gwarę poznańską w celu oddania jak najlepszego tłumaczenia oryginalnego tekstu. Doświadczeniami translatorskimi dzieli się z czytelnikiem Wojciech Soliński w artykule *Niektóre problemy jednego tłumaczenia i dwóch polskich wydań książki Umberta Eco La ricerca della lingua perfetta nella cultura europea*. Autor artykułu ukazuje problemy związane z przekładem, jak sam pisze, „bardzo trudnej, diachronicznie i synchronicznie interdyscyplinarnej” pozycji (s. 435). Wyzwaniem dla tłumacza była nie tylko konfrontacja dwóch języków, ale również dwóch dyskursów naukowych z ich charakterystycznymi stylami i interdyscyplinarnością. Charakterystyczne dla Eco wykorzystanie cytatów z języków klasycznych, nowożytnych i sztucznych, czasami tłumaczone na język włoski, innym razem pozostawione w oryginale, nie ułatwiało pracy tłumacza. Autor zwraca uwagę na rzadziej odnotowywaną kwestię, jaka może pojawić się w trakcie pracy nad tekstem. Jest to problem błędów merytorycznych w oryginale, jakie może napotkać tłumacz. Skutkuje to ograniczeniem zaufania do tekstu oryginału i w efekcie niepewnością, co do poprawności merytorycznej przełożonego materiału. Monografię zamyka artykuł: *Problematyka przekładu The Getty's Research Institute Art and Architecture Thesaurus na język polski* autorstwa Alicji Cimały. Autorka postawiła sobie za cel przedstawienie wybranej terminologii dotyczącej wnętrza chrześcijańskich budowli sakralnych a zaczerpniętej z wymienionej w tytule artykułu pozycji. Terminy, takie jak pulpit, ołtarz, chrzcielnica czy empora, mogą przysparzać problemów w tłumaczeniu ponieważ, jak argumentuje autorka, ich zakresy semantyczne niekoniecznie się pokrywają. Autorka sugeruje możliwość rozwiązania problemu poprzez dodanie nowych fraz lub zapożyczeń do języka polskiego, dodanie opisów w nawiasach, rozszerzenie lub ograniczenie pól semantycznych polskich terminów lub też poprzez zbiorcze zastosowanie proponowanych rozwiązań.

Monografię zamyka nota o autorach artykułów oraz indeks nazwisk i pojęć. Całość została wydana bardzo starannie, z wielką dbałością o szatę graficzną publikacji.

Podsumowując, trudno nie zgodzić się z Redaktorami, że nie istnieje jedno przekładoznawstwo, tak jak nie istnieje jeden najlepszy przekład. Potwierdzeniem poglądu jest zaprezentowana publikacja. Zgromadzenie w jednym tomie uznanych autorytetów naukowych, a także młodych pracowników nauki, próbujących swoich sił w obszarze zagadnień przekładoznawczych, pozwala czytelnikowi na obcowanie z różnorodnością postaw badaczy, odmiennością perspektyw teoretycznych oraz bogactwem praktycznych ujęć sztuki tłumaczenia. Dzięki temu jest to niewątpliwie ważna pozycja, aspirująca do ukazania aktualnego stanu badań nad przekładem i przekładoznawstwem w Polsce oraz trendów i kierunków ich rozwoju.